बाँच्ने एउटा जिन्दगी’ उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्रसङ्कायअन्तर्गत
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली विभागअन्तर्गत एम्.ए.
दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका
लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
रेवतीरमण पोखरेल
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

‘बाँच्ने एउटा जिन्दगी’ उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन – रेवतीरमण पोखरेल २०६४

भृकुटीमण्डप, काठमाडौँ
२०६४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं ।

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह (नेपाली) द्वितीय वर्षका छात्र श्री रेवतीरमण पोखरेलले दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको बाँच्ने एउटा जिन्दगी उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र उक्त तहका निम्ति उपयुक्त देखिन आएकाले स्वीकृत गरिएको छ ।

....	....	....
शङ्कर सुब्बा	रघुनाथ घिमिरे	रामप्रसाद दाहाल
(विभागीय प्रमुख)	(शोधनिर्देशक)	(बाह्य परीक्षक)

मितिः २०६४/९/२०

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह नेपाली विषय द्वितीय वर्षका विद्यार्थी रेवतीरमण पोखरेलले बाँच्ने एउटा जिन्दगी उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०६४/९/२०

....

रघुनाथ घिमिरे
सह-प्राध्यापक
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौँ

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले श्रद्धेय गुरु रघुनाथ घिमिरेज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । विविध व्यस्तताका अतिरिक्त पनि आफ्नो अमूल्य समय दिएर यस शोधकार्यमा मलाई सचेत गराउँदै समुचित मार्गनिर्देशन गरिदिनुहुने आदरणीय गुरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधपत्रको प्रस्तावलाई स्वीकृत गरी प्रारम्भदेखि यस अवस्थासम्म ल्याइपुर्‍याउन मेरो इच्छाअनुसारको शीर्षकमा शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्नुभएकामा रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस स्नातकोत्तर नेपाली विभाग प्रमुख सह-प्राध्यापक शङ्कर सुब्बा एवं नेपाली विभागप्रति आभारी छु । शोधपत्र लेखनका समयमा आफ्ना अमूल्य सुझाउ र सल्लाह प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु नेत्र एटमप्रति आभारी छु ।

यस शोधपत्रको तयारीका क्रममा उल्लेखनीय सहयोग गर्नुहुने मित्र ज्ञानप्रसाद आचार्य र जगदीश गैरे विशेष धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । शोधसामग्री सङ्कलनका क्रममा त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान पुस्तकालय, रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस पुस्तकालयबाट उल्लेखनीय सहयोग भएको हुँदा सहयोग प्रदान गर्ने पुस्तकालय र सम्बिन्धित सबैप्रति आभार प्रकट गर्दछु । शोधकार्यमा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष सहयोग पुर्‍याउने अन्य व्यक्ति र सङ्घ-संस्थाप्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा, यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि स्नातकोत्तर नेपाली विभाग, रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पससमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मितिः २०६४/ /

रेवतीरमण पोखरेल
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौँ

सङ्केत सूची

अनु.	अनुवादक
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेराप्रप्र	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पृ.	पृष्ठ
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
सं.	संस्करण
सम्पा.	सम्पादक/सम्पादन

विषयसूची

	पृष्ठ
पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय	**ज्ञ(ट**
१.१ शोध शीर्षक	ज्ञ
१.२ शोधपत्रको प्रयोजन	ज्ञ
१.३ समस्याकथन	ज्ञ
१.४ शोधपत्रको उद्देश्य	द्द
१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा	द्द
१.६ शोधपत्रको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	छ
१.७ अध्ययनको सीमाङ्कन	छ
१.८ सामग्री सङ्कलन	छ
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	छ
दोस्रो परिच्छेद : उपन्यासको सैद्धान्तिक परिचय	**ठ(घद्द**
२.१ उपन्यास शब्दको व्युत्पति र अर्थ	ठ
२.१.१ पूर्वीय मान्यताका आधारमा उपन्यासको व्युत्पत्ति र अर्थ	ठ
२.१.२ पाश्चात्य मान्यताका आधारमा उपन्यासको पयार्यवाची नोबेल शब्दको व्युत्पत्ति र अर्थ	ढ
२.२ उपन्यासको परिभाषा	ज्ञज्ञ
२.२.१ पाश्चात्य विद्वान्हरूको दृष्टिकोणमा उपन्यासको परिभाषा	ज्ञज्ञ
२.२.२ नेपाली साहित्यका विद्वान्हरूको दृष्टिकोणमा उपन्यासको परिभाषा	ज्ञद्द
२.३ उपन्यासको स्वरूप	ज्ञद्ध
२.४ उपन्यासका तत्त्वहरू	ज्ञट
२.४.१ कथानक	ज्ञठ
२.४.२ चरित्र	ज्ञड
२.४.३ संवाद	ज्ञढ
२.४.४ पर्यावरण	द्दज्ञ
२.४.५ दृष्टिबिन्दु	द्दघ
२.४.६ भाषाशैली	द्दघ
२.४.७ उद्देश्य	द्दछ

२.५ उपन्यासको वर्गीकरण द्दट
२.५.१ आदर्शवादी उपन्यास द्दट
२.५.२ स्वच्छन्दतावादी उपन्यास द्दठ
२.५.३ यथार्थवादी उपन्यास द्दठ
२.५.४ प्रगतिवादी उपन्यास द्दठ
२.५.५ मनोविश्लेषणवादी उपन्यास द्दड
२.५.६ विसङ्गतिवादी उपन्यास द्दढ
२.५.७ अस्तित्त्ववादी उपन्यास द्दढ
२.५.८ अतियथार्थवादी उपन्यास घण
२.५.९ प्रकृतवादी उपन्यास घण
२.५.१० प्रयोगवादी उपन्यास घज्ञ
२.५.११ मिथकीय उपन्यास घज्ञ
२.५.१२ नारीवादी उपन्यास घद्द

तेस्रो परिच्छेद : केशवराज पि“डालीको सङ्क्षिप्त परिचय र उनको रचनाधर्मिता घघ(द्धघ

३.१ केशवराज पिँडालीको सङ्क्षिप्त परिचय घघ
३.१.१ जन्म र पारिवारिक स्थिति घघ
३.१.२ शिक्षादीक्षा घद्ध
३.१.३ पेसा घद्ध
३.१.४ प्रेरणा र प्रभाव घछ
३.१.५ भ्रमण घट
३.१.६ सम्मान तथा पुरस्कार घठ
३.१.७ प्रकाशित कृतिहरू घठ
३.२ केशवराज पिँडालीको रचनाधर्मिता घड
३.२.१ निबन्धकार घड
३.२.२ उपन्यासकार घढ
३.२.३ सम्पादक द्धज्ञ
३.२.४ कवि द्धज्ञ
३.२.५ एकाङ्कीकार र नाटककार द्धद्द

चौथो परिच्छेद : ॅबा“च्ने एउटा जिन्दगी’ उपन्यासको विश्लेषण द्धद्ध(टद्ध

४.१ विधागत तत्त्वका आधारमा ॅबाँच्ने एउटा जिन्दगी’ उपन्यासको विश्लेषण द्धद्ध

४.१.१ संरचना द्धद्ध
४.१.२ कथावस्तु द्धद्ध
४.१.२.१ कथासार द्धद्ध
४.१.२.२ कथानक द्धठ
४.१.२.३ कथावस्तुको सङ्गठन द्धठ
४.१.२.४ चरित्रचित्रणको प्रविधि द्धड
४.१.२.५ चरित्र र चरित्रचित्रण छण
४.१.२.६ वातावरण/परिवेश छठ
४.१.२.७ भाषाशैली छड
४.१.२.८ दृष्टिबिन्दु टज्ञ
४.१.२.९ सारवस्तु टद्द
पाँचौं परिच्छेद : उपसंहार टछ(ठठ
सन्दर्भग्रन्थसूची ठड(ठढ